श्रीभा॰ टी॰ ५५

एवं [illegible] माह एवं वि [illegible] इह [illegible] राजादि
परिकल्पित [illegible] मेव [illegible] तस्मात् [illegible]
[illegible] वाषि [illegible] विक्रये [illegible]
[illegible] कदाचिदपि प [illegible] तः पतति [illegible] नीचवत्से वयः [illegible] दिनेषु
[illegible] ४७ एवं विधायामापदि [illegible] पिवान्य [illegible]
[illegible] ४८ [illegible] मिति [illegible]
इति [illegible] एवेषा

एवं वियोन [illegible] विमानेवार्ल [illegible] ४९ [illegible] विमान [illegible] पवेरेषाप
[illegible] ५० [illegible] विकल्प [illegible]
[illegible] ५१ [illegible]
[illegible] देवावित [illegible] ५२ [illegible]
[illegible] ५२ ॥

मापद [illegible] बलाभ [illegible]
[illegible] विशेष [illegible] ५३ एवं
[illegible] देवानाम [illegible] देवतो.
[illegible] देवादौ [illegible]
[illegible] देवाप [illegible]
[illegible] विभागः ५४ [illegible]

५२

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

लक्ष्यं १ पदं २ प्रे १

मत्र सचिमिनि सुखेलक्ष्यपदं चिरमनभ्रतं मलं रूपविषयं न तच्चित्तं न तत्रारूप्य। योगिनो मवन्ति मेले ऽपरि द्वि
वति रत्त मखिलदोषे समस्त कल्याणगुणेन त्वाद्विशिष्टगुणेषु केचादिग्यात्मस्वरूपे धारयेत् दिव्यात्म [illegible] रूपस्य योगोपयो
गत्वं च ब्रह्म [illegible] ब्रह्मेति श्रुतिप्रसिद्धं ब्रह्मणि धारयेदित्यनेन पदात्मकपि त्यक्तो तस्म [illegible] भवति समाधिस्वरूपमाद [illegible]
द्वैति मद्वारोढः मत्स्वरूपस्तत्पात्र संधान [illegible] निरूढः तच्च धारणा मपि त्यक्त्वा न किंचिदपि चिंतयेत् समाधि [illegible] योगी
दशी मरूपं [illegible] ते त्मनो ध्यातृ ध्यानक्रियादिकमपि नावचिंतयेदित्यर्थः ४४ समाधिदशायां परिच्छिन्नो योगी नामानां
णात्म तयाऽवस्थितश्च भगवानन्तसंज्ञेयः न तु केवलं तत्स्यादेवं समाधिरिति मतिरिति सर्वात्मनि [illegible] मा [illegible] समा [illegible]

[illegible] लक्ष्यपदं चित्तमालक्ष्य योगी धारयेत् तच्च त्यक्त्वा मद्वारो ढो न किंचिदपि चिंतयेत् ४५ एवं समाधि [illegible]
मन्नि वात्मानमात्मनि विचष्टे मयि सर्वं ज्योतिर्ज्योतिषि संयुतं ४६ ध्यानेनेत्थं सुतीव्रेण युंजतो योगिनो मनः
संयास्यत्याशु निर्वाणं द्रव्यज्ञानक्रियाभ्रमः ४७ [illegible] भगवलं [illegible] ध्याय

[illegible] विषय धारके मय्यात्मानं प्रत्यगात्मनि चमां विचष्टे पश्यति [illegible] ज्योतिषि दीपादौ [illegible]
[illegible] ४८ एवं मनसमाधि पर्यंतं ध्यानस्य फलमाह ध्यानेनेति [illegible] ध्यानेन [illegible]
[illegible] द्रव्यज्ञानक्रियाभ्रमः [illegible] आशब्दे [illegible] वलि तानि
ता ३ [illegible] ते पात्मकदेहसंबंध [illegible]
[illegible] चक्षुरात्मत्व [illegible] लयं [illegible] ४९ [illegible]
[illegible] पर्यंतस्य पर [illegible] द्रव्यज्ञानक्रिया [illegible] व पतन

ज्ञि १ प्रम १ पा ३

[illegible]

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

पवीतमपि र

श्रीभा॰ ए॰ टी॰ १०२

यदा चतुर्थमिति तं कार्यं यज्ञोपवीतादि तेन वत्तगतान्नि त्यक्तिति मा मा यज्ञस्य यज्ञोपवीतस्य त्यागमं [illegible] न त्वाह मे पा [illegible]

नं यस्मि दंडा [illegible] न त्यजेत् समुद्रं गच्छ स्वान् संते शेष मं [illegible] लोपे ज्ञाते मुक्ति [illegible] यज्ञः [illegible] कृत उप वी

तमाहिताग्नेः कमंडलु मिति [illegible] पनं लिंगं [illegible] स्याः शेष [illegible] निर्द्दिष्टं [illegible] वारणमपि

दि उपवीत त्यागोऽप्रत्यवायं स्मरति यथा [illegible] ममलं [illegible] मात्मना व्रतिस्वजेनेयेति [illegible]

पवीतिनः स्वर्गापवर्गरूपाभ्यां प्रसुप्ताक्तेः मनसंशयः पारिव्राजमपि [illegible] वचनात् [illegible] मान्य [illegible] विशेष शब्दः

[illegible] परः सामान्यतो निर्दिशत्सु सर्वेषां प्रत्यवाय सामान्यात् [illegible] सर्वेषां [illegible] पत

२ [illegible] ब्रह्मचारी गृही वानप्रस्थो [illegible] मुक्ति [illegible]

[illegible] यज्ञोपवीतं [illegible] यज्ञोपवीतं विसृजेदिति [illegible]

[illegible] यज्ञोपवीतमिति [illegible] विशेषितं [illegible]

त्यागश्च [illegible] विषय त्वादन्यो [illegible] सामान्य यज्ञोपवीत शब्द

[illegible] विशेष विधिनास्य [illegible]

[illegible] त्याग विधि [illegible] इति [illegible]

[illegible] यज्ञोपवीतं धारयेद्वै [illegible] यज्ञोपवीतं विसृजेदिति [illegible]

[illegible] निवेश [illegible] नशिखा [illegible] वपन [illegible]

[illegible] विना [illegible] शिखा कर्तव्या [illegible]

[illegible] शिखा [illegible] शिरो यतिः [illegible] नप्रयायात् [illegible] कारयेत् [illegible]

नयोवीपयेदपनेयितः [illegible] शिखा [illegible] इति शिखावपनं [illegible] राम १०२

[illegible] मवपने कृत्या [illegible] ॥

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

गृहस्थस्यापि नित्यधर्मनिष्ठतामाह त्रिभिः कुटुंबेषु जायापत्यादिषु न सज्जेत् न प्रमाद्येत् कुर्यान् न प्रमादेन देहेनाद्यमात्रे
कुर्यात् किंतु विपश्चित् चिदचिदीश्वरतत्त्वत्रययाथात्म्यवित् दृष्टवददृष्टं स्वर्गादिकमपि नश्वरं पश्येत ५२ तत्र हेतुः सामान्यतः
वात्यात्मस्वरूपां प्रपंचयन्नित्युक्ते तिष्ठत्रादीनामेकत्र संगमः यथा पान्थानां प्रपायां संगमः एवमनित्यः तेषां स्वस्वदेहं प्रति देहमपि
तेषुन्नादयः वियन्ति वियतान् भवेति यथा निद्रागमे सति स्वप्नः निद्रापाये नश्यति तद्वत् निद्रागं इति प्रथमांतपाठे निद्रानुवर्ती
स्वप्नः तदपाये निवर्तते इत्यर्थः ५३ इत्थं गृहेषु अयोग्यमनित्यत्वादि परिमृशन् मुक्तः न ममाहमिति बोध तिष्ठ वद्वसन्नपि ममाहमिमानि
मानरहितः गृहैः न बध्येत न तेषां संगो भवेदित्यर्थः ५४ गृहमेधीयैः कर्मभिः हितैः कर्मभिः इष्ट्वा ते पिपर्ति इत्युक्ताराध्य भक्ति

कुटुंबेषु न सज्जेत न प्रमाद्येत् कुटुंब्यपि विपश्चिन्नश्वरं पश्येददृष्टमपि दृष्टवत् ५२ पुत्रदाराप्तबंधूनां संगमः पांथ
संगमः अनुदेहं वियंत्येते स्वप्नो निद्रानुगो यथा ५३ इत्थं परिमृशन्मुक्तो गृहेष्वतिथिवद्वसन् न गृहैरनुबध्येत निर्ममो निर
हंकृतः ५४ कर्मभिर्गृहमेधीयैरिष्ट्वा मामेव भक्तिमान् तिष्ठेद्वनं वोपविशेत्प्रजावान्वा परिव्रजेत् ५५ यस्त्वासक्तमतिर्गे
हे पुत्रवित्तैषणातुरः स्त्रैणः कृपणधीर्मूढो ममाहमिति बध्यते ५६ अहो मे पितरौ वृद्धौ भार्या बालात्मजात्मजा अना
था मामृते दीनाः कथं जीवंति दुःखिताः ५७ एवं गृहाशयाक्षिप्तहृदयो मूढधीरयं अतृप्तस्ताननुध्यायन्मृतोऽन्धं विशते
तमः ५८ इति श्रीभा० एकादशे सप्तदशोऽध्यायः १७॥ मान्यावज्ञो वंशस्थस्येति देहे जायां [illegible] विशेषत

वनस्थो वा भवेत् [illegible] वित्त २ य २
[illegible]
[illegible]
[illegible]

श्रीभा॰ ए॰ टी॰ १२

…दंडी भिक्षामिति गत्वाश्रमि भवा तत्पनि ना ची नवर्जयित्वा चमतुर्थेव ती भ… नायं ना भोगा विष्णो ति प्रवे मन
स्थिनानमवलामुस्तन गृहात्स्वाति भिक्षां चरेन्नाय मे वल भनतु च्चे सु यर्व त्यथ ली भिक्षा याप्य स्ना भ्रतना नस्य नो भवति रितिर
केचिद्याच्छन्त भिक्षाणोपलसा य्या भवव नो नर भिक्षानुमति रिति उक्तं तथा नवनं सर्वा नानुमति श्च भालन मयेन दर्शनादिति
चतुर्णामपि परिव्राजकानां विष्णुकुला भिक्षामेव अन्यवा स्वरा शः स्वति वस्य परिव्राजका वहुविधा भवंति कुटीचका
वहूदका हंसाः परमहंसाश्चेति तत्र कुटीच का नाम मद्भ्रातृभिः कुटीं कार यित्वा कः मनोभा भोभ्य मोहं म इमा स्ववांसो
३१ मारिसान्य वोध वनंस्या संत्यक्त्वा त्रिदंडजलपवित्र काषायवेषधारिणः स्नानशौचाचमनजपस्वाध्यायप्रत्येचर्यं ध्यानतत्प
राः भन्वं उनादे वसि ना का लेभ्यो वा मासमुपवृजाव्यास्तस्यां कुट्यां निवसंतः आत्मानं मोचयंते ब्रह्मदका नाम त्रिदंड कमंडलु

भिक्षां चरतु वर्ते षु विप्रगृहे नवर्जयेत् स्वाने तत्समानास्य संस्कार्यपवन छलाबनलाम नवता १८ वहिर्जलाशयं गत्वा तत्रो
स्पृष्य वाग्यतः विभज्य यादिविवेशेषं भुंजीता शेषमाहृतं १९
लजलपवित्रशिक्षा यज्ञोपवीतिनो वेदांतार्थबोधकाः साधु
व्रतेषु ब्राह्मण कुले षु भैक्ष्यं चरंत आत्मानं मोचयंते हंसानाम । त्रिदंडजलपवित्र शिक्षा यज्ञोपवीत रक्तकषाय वाससो
गामेकरात्रिमेकरात्रं नगरे त्रिरात्रमासोपवास… चांद्रायणं सानदवन… कृत्स्ना धृष्णावादो निवृत्ताः [illegible] त्रिजन्मे
भवन्ते आत्मानं मोचयंते परमहंसा नाम त्रिदंडजलपवित्र [illegible] सर्व वहिर्वसन्त वेधारिणो यामैक
रात्रिवासिनः नगरे पंचरात्रैकदास्थल वयेव जीभिद… [illegible] गात्मकः एतत्वे सममना… कुला देवमे इयंगुरो त्वा
द्योया सामे वजाना संध्योपास… निस्पृह… आत्मानमेवेति फलत्वंभा… रेवा… दिरिति… रिस्यस्य
मादित्यादिः उपस्थ श्यात्त स्य वाग्यतः मोनीभूत्वा लभ्यादेन विद्या विनं चेत स्मैन्यात्त… [illegible] शेषांभुंजी १८ राम १२

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

जाणुर्य स्नात्वा घाणो याम्मा मालकु भो निति नव मुंडः निवी निति विकल्प समणा तमपि दे वपर्नं न त्वे ति विपोय तस्मा त्वशिखा
वर्जासिद्धि निच्च मैं मुंडः शिखी मेरा दि ति कल्प सापि निर्दु दे तु धार मनि समइ वानिम्य: निष्पत्र मन्ये व निर्वा स्नत्वात
भवत: तिदिके गोत्र घाप्तादि नादि स्ते मुखुसा, कल्प वोदा, ये ये निति तपन नि श्रावर्या पिते: शिखा वपने गात्रवेन
प्राणाम्भि नम्पवमान तथा च वि कल्प्यता का न्या समर्द, तथा वा मे: मुंड भवो वामवे शिखा व जैन मस्के पोभ नदि सम्बो: शि
खा व प नमं तैर ता निवपे न मुंडन, स्मृति कार रेव मत कर: यो भासयो शिखा वर्ज मुंडने तिरे, तनि रिति कल्पो पुरुष शिखा व
र्जम लसं भिज वापयेत् तथै मुंड मति का सपि तु: सेव नैके कन्चित इमा दि शिखो वा या निरे कां घाव प ने पि मुंडशा क्सयोग

इच्छिसर्ते न्या सेमाल्ं वस्त्र श्रीजलं पिबेत्। मत्पमलं वदे घा कंमनः इत्तं मल्लाचरेत् १९ मो नानो हानिला
यामा दुवार्गेद्द्वेलमां नेल्ते त्यपन मेगाने यो भिनै मे ताति: २०॥

प्र
तमुंडवपन मात्र से शर्यायवल्दे वेमर्मे त्वो यपाद नाश्च सामा भो मुंडमान्द: आत्मनि रिक्ता विषय इतिव्यवस्था व्यं म
षिर्वं वपनं सत्वे व्ये न दपि म वि स्मर मन्त्रं डोनि तो: देव नक नैव्य सा हिये ना न्वया न पुन: म ष्टत मन्ने धंजो ते सादि
वेज्ञ ष्मा चाय मर्था: यथा म पि वे मो ओभ वाते नथा व प वं कु या दिति च्चेत सम्बन्ध मे राचि परिव्राजके रेक मपवी तम्प
संध्या में निदंडा शिरवेच मध्ये तथा प रिया चेइ तिनि न कुर्मिति दिल विनर स्त प्रमेय मालाम्रान हव त्याहि बुद्धि कृत्य: २५
दृष्टि पूत न्विति इ स्यात् सम्य कु शिव बुद्ध देवो पादं न्य से विल यं: वत्से न इ प्रतं त्यो पिरेतु मा लिम्पा दिरहितं जलं
२ पिबेत् सत्ये न भव न हि नै व मो कुर्यान्न ना हि दि तं कामं वदेत मन: पूतं मनन सा सम्य म देव्या पादेय विभागे सत्वा
मनय मपादेयं तदाचरेत् १९ मो ने ति भो नं वा चो वेड: मनी हे काम्य कर्म ना गोदे इत्यन्य निलेप्मान: प्राणायाम श्चेतस:

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

न गुर्वामेण्यः कथं विरक्तः स्यादित्यत आह नैतदिति एतत्सर्वं दृश्यमानं मात्रादिकं वस्तुतया न पश्येत् कुतः यतस्तद्
श्रीभा॰ विनश्यति एतद्दृष्टान्तेन पारलौकिकं विषयं दृश्यं संकल्पितः स्वर्गादिकीर्तितान्नलौकिकं वा साधनं तया कर्तुमिष्टं ततः स्वं
ए॰टी॰ हिरमेत् इत्यसक्तश्चेदेव विरक्तो भवेदित्यर्थः २६ किंच यदेतदिति मनोवाक्प्राणसंहतं वाग्ग्रहणं कर्मेन्द्रियाणाम
१०४ प्युपलक्षणं मनोग्रहणं ज्ञानेन्द्रियाणां प्राणग्रहणं पञ्चकस्य बुद्धीन्द्रियमनःप्राणात्मकं स्थूलात्मकं पितृजं गतम्
शरीरं मायामात्रमिति परिणामात्मकमित्येवंविधेन तर्केण ज्ञात्वा देहि प्रकृति कार्यत्वानुमानेनेत्यर्थः स्वस्थः स्वात्म
नि वर्तमानस्तत्र स्थितः तत्स्मरणस्यान्यस्य संकोचनपरः त्यक्त्वा उक्तविधं शरीरं स्वात्माभिमानं त्यक्त्वा तत्त्व

4 नैतद्वस्तुतया पश्येद्दृश्यमानं विनश्यति । असक्तचित्तो विरमेदिहामुत्रचिकीर्षितात् २६ यदेतदात्मनि जग
न्मनोवाक्प्राणसंहतं सर्वं मायेति तर्केण स्वस्थस्त्यक्त्वा न तत्स्मरेत् २७ ज्ञाननिष्ठो विरक्तो वा मद्भक्तो वाऽन
पेक्षकः ॥

ईरमात्मतया नाभिमन्येत २७ इत्थं वर्णाश्रमधर्मान् प्रायशः साश्रमधर्माननन्तरहेतुः संजात
वि२ ज्ञानवैराग्यभगवद्भक्तियोगस्याचारभेदं दर्शयति ज्ञाननिष्ठ इति सार्द्धैकादशभिः विरक्त इति ज्ञाननिष्ठस्य विशेषणं
अनपेक्ष इति भक्तस्य विरक्तो ज्ञाननिष्ठो वाऽनपेक्षो मद्भक्तो वा स्यादिति संबन्धः वैराग्ययुक्तं ज्ञानं चात्र भगवद्भ
क्तैकरसो ऽत्रत्यतत्त्वनुपस्थितिप्रकृतिश्च सर्वात्मभावैः कल्याणगुणोऽपरतत्त्वतो मम भगवानेव परमप्राप्यः प्रा
पकं च त्रय्यपि मन्मनोरथ वर्तिमुक्तवमेव तत्सर्वमित्यध्यवसायात्मकः एतच्च समनन्तराध्याये ज्ञानविज्ञानसंपन्न
ष्ठ इत्यादिना स्वयमेव स्फुटीकरिष्यति भक्तियोगस्यानपेक्षत्वं नाम अनभिसंहितफलत्वं भक्तिप्रधानत्वं तन्निष्ठस्येदं राम
त्यर्थः ॥ ॥ १४

गको सख्य: निःसंगः क्वाप्यनासक्तं प्रियमितवाग्जोनारिंदम आत्मक्रीडा आत्मरते तरुकौतुकं यस्य सः आत्मन्येव रममाणः इत्यर्थः आत्मन्यात्मानं धीरः समदर्शनो नास्त्वं स्यग्नात्मकत्वं पश्यन् । २० विविक्तः निर्जनः क्षेमो निर्भयश्च देशः स्थानं यस्य मनसानगत्या विमलस्वाशयो यस्य सः एवंभूतो देहनात्मानं एकत्वपृथक्त्वचिन्तनेन एकमभेदेन पश्यति समाहितचित्तः आत्मनः स्वरूपेण आत्मानं तत्त्वस्य द्रष्टा ते न तद्व्यवहारानिति: २१ अन्वीक्षेत निर्बंधमोक्षौ च आत्मनः कारणपरौ आत्मनः स्वरूपेण हेतुमोहाद्बंधश्च विद्यया मोक्षः इत्यर्थः अविद्यासमुत्पन्ना अज्ञाननिरूप्याऽन्वीक्षेत यथोलोचनं तामेव दर्शयति बंधनमिति इत्यादिभिः २२ तस्मान्निरुद्ध तत्त्वज्ञानादि ...

एकस्थो रममाणो निःसंगः स्वपतेर्द्विषः आत्मक्रीड आत्मरत आत्मवान्समदर्शनः २० विविक्तक्षेमशरणो मद्भावविमलाशयः आत्मानं चिन्तयेदेकमभेदेन मया मुनिः २१ अन्वीक्षेतात्मनो बंधं मोक्षं च ज्ञाननिष्ठया बंध इंद्रियविक्षेपो मोक्ष एषां च संयमः २२ तस्मान्नियम्य षड्वर्गं मद्भावेन चरेन्मुनिः विरक्तः क्षुद्रकामेभ्यो लब्ध्वात्मनि सुखं महत् २३ पुरग्रामव्रजान्सार्थान् भिक्षार्थं प्रविशंश्चरेत् पुण्यदेशसरिच्छैलवनाश्रमवतीं महीं वानप्रस्थाश्रमपदेष्वभीक्ष्णं भैक्ष्यमाचरेत् संसिध्यत्याश्वसंमोहः शुद्धसत्त्वः शिलांधसा २४॥

इति यद्वर्त्तेश्च विक्षेपः तस्य य ...र्वमोक्षः ... तस्मान्नाभ्यां ... इत्यर्थः इन्द्रियाणां नियम्य मद्भावेन ... विरक्तः महदपारमानं लब्ध्वा ... आत्मनि सुखं ... विद्यादि ... २४ ... पुण्यदेशान् सरितः शैलान् वनानि आश्रमवतीं महीं ... शिलांधसा ... तथा सत्त्वशुद्धिः इत्यर्थः २५॥

पुरेति पुराणि वीथिमंति ग्रामास्तदहिताः व्रजा गोष्ठानि सार्थाः सात्त्विकजनसमूहास्तान् भिक्षार्थं प्रविश्य तान्वि पुण्यदेशादिमतीं महीं चरेदिति संबंधः २४ २

श्रीभा. जगाम्नो विजेतव्य इतीमेतन्मा विजेतव्यो देहयत अविवादा नउयुक्ता इति नेतिदेह ३१ देहस्थितिरेवाकरणे हेतुमाह द्रव्य देवेति
ए. टी. मनेभुक्तत्वर्ग इत्यादद्धिरामस्वरूपेण देहमत्र त्वादि देहे ऊमस्था त्वाप्रतियानात्मा न्विना मनो येक दृक्तं जायते प्रायकं तन्त्रि
१९५ लवाध्विताः परमात्मापरस्मात्मा एकएव इत्यत्र पुरुषः इति न्याय्यानतेवावस्परो द्रष्टारः नमः किमतत्वादम्भ तम
न्यकाम का नीतिरक्तः परमपुरुषः आत्मायेवातानेत्यिस्मा देवत्वम्नवैरेकं पादि तिमेवं धामम कर्मतानाभगवच्छरी
रत्वात्का पिभक्ते सत्ववैरत्वात्म्भूतं परमपुरुषपूर्वलगो मीतिन कुर्यादितर्थः अलब्धे तिकाले कालेऽशनाया द्रव्यका
मशानमलब्धाथाति मान्न विषीदेत न विषादं कुर्यात् ३३ क्वचिद्दशानं लब्ध्वा न हृष्येद्ध कुतःयतस्तद्भ ये ... लाः

मोधितेऽशनानाग्नीरोजनं चोदेजयेत्तु अति वादांस्तितिक्षेत नावमन्येत कंचन ३९ देहमुद्दिश्य पशुवद्वैरं कुर्यान्न
केनचित् एकएवपरो ह्यात्मा भूतेष्वात्मन्यवस्थितः ३२ यथेन्दुरुदपात्रेषु भूतान्येकात्मकानि च अलब्ध्वा न विषीदेत काले
लेऽशनं क्वचित् ३३ लब्ध्वा न हृष्येद्धृतिमानुभयं दैवतन्त्रितं आहारार्थं समीहेत युक्तं तत्प्राणधारणं ३४ तत्त्वं वि
मृश्य तेयेन तद्विज्ञाय विमुच्यते परच्छ्योपपलात्र मयाद्धेहतापरं तथावासतापान्ययां प्राप्तं प्राप्तं भजेन्मुनिः

अलाभमद्वेस्य भयं दैवयंत्रितं दैवाधीनं ऊलं तार्हि भिक्षामयावानेसापितत्वादन्याहारार्थमिति समीहेत यतेत यतः स्वप्रा
णधारणं युक्तं ३४ किंतस्य प्रयोजनं तत्राह तत्त्वमिति येन प्राणधारणेन तत्वं विमृश्यते तत्वविमर्शार्थं प्राणधारणं इत्य
र्थः तस्यापि किंप्रयोजनं इत्यत्राह यद्विज्ञायैव विमुच्यते तत्वज्ञात्वात स्मात्तत्व विमर्शनाय ... नोपभु क
प्राणधारणार्थमात्रमेव समीहेतेत्यर्थः तत्र मन्त्रचिदविशेषरात्रां यथावस्थिताकारा समीहा नेतरे ... राम
... णापि कदाचित् ... द्युप्याद्दैवादुपपन्नं प्राप्तमन्नं श्रेष्ठमश्रेष्ठं मयाप्यपरमन्नं स्यात्तद्यादश्नीयात् वासो वस्त्रं १९५
प्यां च यदृच्छया प्राप्तं प्राप्तं भजेत् ३५॥

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

सचतयोश्रमनिरपेक्ष एवेति नसंकोचः किं तु चत्वारोप्याश्रमिणः सलिंगानाश्रमानिति बहुवचनदर्शनात् सलिंगानि त्युक्त्या दिलिंगोपेतानाश्रमांस्त्यक्त्वाऽविधिगोचरश्चरेदिति विधिरवगम्यते अयमपि पक्षस्तस्याविधिगोचरः विधिनि षेधानियोज्यः विधिर्यो प्रवर्तयति निषेधस्तु निवर्तयतीति बुद्धं स्वेच्छया भगवच्चेष्टितेषु संप्रयुक्तस्य कर्तव्यमस्त्येव पापं वैधमिति कुर्यात्तच्चरेत् यथाशक्ति वर्णाश्रमधर्मान्भगवत्कैंकर्यबुद्ध्याचरेत् सलिंगानाश्रमान्त्यागो नाम निष्प न्नोपायत्वेन स्वोपायानुष्ठानत्वबुद्धिभावात्स्वकार्यत्वेन यावदुपायनिष्पत्ति तावद्बुद्ध्या कर्तव्यं कुर्यादिति लिंग त्यागः लिंगत्यागो पायनिष्ठो पायत्वेन च वर्णाश्रमधर्मानुष्ठानस्य पापो पकारकत्वात् कुर्यान्न तु हेयत्वेन तत्कार्ये त्यागं त्यक्त्वा विध्यन्तस्यापायस्यापायानुष्ठानवर्जनीयत्वान्निषेधवशात्तत्प्रवृत्तिभावना यान्त्यजेत्तथा

सलिंगानाश्रमांस्त्यक्त्वा चरेदविधिगोचरः २८ बुधो बालकवत्क्रीडेत्कुशलो जडवच्चरेत् वदेदुन्मत्तवद्विद्वान्गोच
र्यां नैगमश्चरेत् २९ वेदवादरतो न स्यान्न पाषंडी न हैतुकः शुष्कवादविवादे न कंचित्पक्षं समाश्रयेत् ३० ॥

बालो क्रीडेत् स्वयावाक्ये यत्र मा स्वेच्छया वर्तमानः परिहासविरहेणैव क्रीडन्तावत्कुशलो वा समाहितः नाशोन्मत्तवद्वापि मज्ञानेनैव तान्नप्यापादितमत्कार्यस्य ततो वर्णाश्रमधर्मानुष्ठानः मद्भक्तेन मुपायादपि कैंकर्यं कर्तव्य मित्यवलोक्य तत्त्वं कृष्णो श्रीवेदे तस्य यद्योऽस्त्येवाप्यमपि लिंगादि केवलाविदेन प्रचारी तिलक्यते पुरु ष्योदशिवेदार्थं तत्वतो वेदनाश्रमी निर्दिष्टमर्थं को मा भगवद्गुह्यार्थे किं चत्पक्षं समाश्रये बुधो विवेकवानपि बाल कवन्माना वमानयोः रहितः क्रीडेत् ... तत्त्वं ... न मन्येत वेदवादरतो न स्यान्न पाषंडी वीणाः वेदा ... पक्ष चर्यां चरेत् ... वेदवादरतः वेदपूर्वभागोक्तानि तत्र काम्यकर्मसु रतो न स्यात् ... हेतुकः ... न तत्र कंचित्पक्षं समाश्रयेत् ... वादे

श्रीभा. ए.टी. १०७ भक्तेः फलमाहताभ्यां भक्तेति हे उद्धव महेश्वरस्येति तु सर्वोत्कर्षत्वं सर्वेशत्वं च स्याद्यदीयस्य तु सत एव सविकार
णां परब्रह्मरूपं तं मामुपयाति मां मोक्षं च सुखरूपं प्राप्नोति तेनायं भक्तिर्लक्षणं सर्वेश्वराक्तित्वादि कल्पानां गुणानां
इत्येव विवक्षितं ४५ इत्येवं भक्तेनायं धर्मो धर्मश्च धर्मलक्षणे मुक्ति ... सर्वेश्वरः नित्यानन्दज्ञानं भजति स्म कारः मद
र्पणं तस्यैव सत्त्वज्ञानं प्राप्नोति ज्ञानस्वरूपं भक्तिमानयं पुरुषः एवंविधः समामुपैति वर्णाश्रमधर्मादिकं तद्दीनतयाऽनपा
यिन्या भक्त्या मामुपैतीति श्लोकद्वयविवक्षितार्थः ४६ इदानीं प्रश्नानां विवचनं निगमयति वर्णाश्रमवतां निति धर्मा
एव तस्याचारलक्षणः आचाराख्यको धर्मः निरूपित इति शेषः स एष धर्मः भक्तियुक्तः स्वेन योगश्च स्वाङ्गयोग्यः

भक्त्योद्धवानपायिन्या सर्वलोकमहेश्वरं। सर्वोत्पत्त्यप्ययं ब्रह्म कारणं मोपयाति सः ४५ इति स्वधर्मनि
र्णिक्तसत्त्वो निर्ज्ञातमद्गतिः। ज्ञानविज्ञानसंपन्नो नचिरात्समुपैति मां ४६ वर्णाश्रमवतां धर्म एष आचा
रलक्षणः। स एव मद्भक्तियुतो निःश्रेयसकरः परः ४७ एतत्ते साधु भद्रं ते यन्मां त्वं परिपृच्छसि। यथा स्व
धर्मसंयुक्तो भक्तो मां समियात्परं ४८ इति श्रीभागवते महापुराणे एकादशस्कन्धे सप्तदशोऽध्यायः १८॥

नः निःश्रेयसकरः मुक्तिसाधनभूतः परस्तु उत्कृष्टानानापरमुपायो विपत्तिहेतुर्वा ४७ एतदिति हे साधो भवान्
मां पृच्छति किं तत् यथा स्वधर्मसंयुक्तो भक्तो मां परं सम्यक् तरुष विलक्षणं समियात् दिसेन तत् तुभ्यमभिहितमिति
संबन्धः ४८ इत्येकादशस्कन्धे भावार्थदीपिकायां सप्तदशोऽध्यायः १८॥ ...बोदकेक्षितया दिश्लोकद्वयेन स्वधर्मनि
... सधर्मनि ... अन्यन्तरस्य साधने सत्त्वमलकतत्पदे रामसम्पद्गमनं स्वरूपं तस्यापि साधना दिस्वरूपस्य वर्णाश्रमधर्माङ्गकस्य
वक्ष्यति योगमायया भक्ति ... संख्या स्वरूपस्य साधनतत्त्वानां तत्त्वपदेशान्तियो वियामुक्तसंप = राम १७

= टीका० अ० १८

उक्तमपि निगोच [illegible] त्वमेव सिंहावलोकितन्यायेन प्रपंचयति शौचमिति लीलया कुर्वन्नहमीश्वरोपासनचोदनयाऽ
रोतितथा ज्ञानी चनीचशौचादीनन्यांश्च नियमांश्चोदनयानाचरेत् किं तु केवलं कार्यस्य स्वरूपानुगतत्वबुद्ध्येति भावः यद्येश्व
रस्यापरिपूर्णस्य लीला स्यात्तत्पालये शितव्यस्येयं कर्मकरतो स्वरूपानुरूपमित्यभिप्रायः भक्तानामेकात्मकानिवास्य
३३ तेन सत्तात्मकं स्वतंत्रवत्तुभेदस्वभावका यितिसूचितं ३५ अथ कथमनादिकालानुवृत्तः सविकल्पकदावाग्निः शोभ
विरतिरित्यत आह नहीति तस्याला विधाचारेणैतस्य यावत्कल्पाव्या विकल्पो भेदः तथा व्याप्तिः प्रतीतिरित्यावर
[illegible] स्य तत्सात्मकस्य मन्नवस्तुभेदस्वीतिसामग्रीद्वयासर्वस्यशौच्य संतत्मकत्वबुद्धाद्वा लाभवतियद्यथ्यादेसात्मक
शौचमाचमनं स्नानं मन्त्रचोदनयाचरेत् अन्यांश्च नियमान् ज्ञानी यथाहं लीलयेश्वरः ३६ न हि तस्य विक
ल्पाख्या या च मद्वीक्षया हता आदेहान्तात् क्वचित्ख्यातिस्ततः संपद्यते मया ३७ दुःखोदर्केषु कामेषु जातनिर्वेद
आत्मवान् अजिज्ञासितमद्धर्मो गुरुं मुनिमुपव्रजेत् ३८ ॥ [illegible] ख्यातिस्ततो भवेत्तथापि ततः देहान्ते मद्रीत्ये
नसामनन्यतया मया संपद्यते [illegible] भवतीमामाजोमीत्ययैः देहान्ते नैरवशेषख्यातिर्भवति जीवदशायां कदाचिद्
निजन्मत्वापि विविक्तो भवतीति भावः अथानया उपायमनेन संपद्यते प्राप्यते स्वेन रूपेणाभिनिष्पद्यत इति श्रुतेः ३७ नदेवं
निष्ठलोपायस्सा देहो न त्वेव [illegible] हिता अथ स्वधर्मनिष्ठस्योपेयोपायादिजिज्ञासोः हेतुमाह दुःखो
दर्केष्विति दुःखोदर्कफलेषु कामेषु [illegible] अनुपायोऽयमस्याः अत्र हेतुः दुःखोदर्केष्विति विशेष
णः [illegible] जिज्ञासिता
मद्धर्मः [illegible]
नो भवति परं ज्योतिरुपसंपद्य स्वेन रूपेणाभिनिष्प ५

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

श्रीभा॰ ग॰टी॰ १९८

तदिल्लरदुःखानुभवो यो यति भुनिमिति वले रातानुभदेया [illegible] किंतानं नामो ज्ञानं विभुर्हं विश्णुः
[illegible] रामाश्रयातः [illegible] नतानं तदिलयंयधातं आम हादेशस्य युवसि स्वैव यां यं वरम गोप्यमित यया अपि
योगं चाव्यापि उ अनुरं भुव्यां [illegible] मा हि कुवेनतन्ति संतोन्यपुरणाणर्वि दमेव पारए मित्यन्य वस्था भी त्याद तामक
येनाति ईश्वरे [illegible] गवध्वनि तापनेयेणामिदतस्य पीडितमाष्णपरवता तप्य मनस्यवृंता पारएणोपनंत
बोधि बंदहतनातपन्नेतस्मादयं नपश्या भि कथंभनादमतामिववादमतमोसस्त्वेत दग्निवर्षातीति तथा तस्मादुत
तोपायभलादित्य यो: २० तन्त्रैव भय्यवश्यतनत्ववाकैतन्द्रुवणेनेत्यतस्माद इहमिति विलेसंत्ता तानेपतिते काल्पतर

उत्तमरुताय ज्ञाने विभुत्वं विपलं यदेन दृ [illegible] विज्ञानवत्तंपरात्तां न्यात्वा हि वि श्वे श्वरविश्वमूर्ते त्वद्रूक्रियो
यंत्रमर्हत्रिमयं उतापत्रयेणाभिहतस्य घोरे संतप्यमानस्य भवाध्वनीश्य पश्या मि नान्यच्छरणं तवांघ्रिद्वातपत्र
तम तामिवर्षा तन् दुर्जेन संपतितं विलेस्मिन्काला हिनातुतस्य सुत्तोद्धतर्षं समधुरैन तपयापवर्गमैवचो सिरा सिंच
महानुभाव १ श्रीभगवानुवाच इत्यमेतन्पुरराज्ञा भीष्मेयमेमतावरं नजातनराज्ञा पयर सर्वेषानोऽनुकृह्यतां ११
नवृत्तमारतेयुवस्तुहन्निभवविकल्पः शुश्राव भीत्वहल्प्यत्वानोकथमानवृत्त १२ यादितं तेन दष्टे तदूसतेषु

उः खवकुलेषु विषयसुवेषो वुउतासर्षः त्वस्पायस्यतमेतं ना पत्रयेणाप्यालपादिना भितयजनेरुप पात उत्कर्षा
समुध्वरणीयत्वात्सर्वत्रापवर्गैरपत्रायो बोधकैर्वाग्मतैराशिंचेति हे महानुभाव महान्वित्तानन्द साधारणोनुभा
वोयस्यतस्य संबोधनं १ विवदित तस्योत्तरस्यतौ पद्म्यिकात्वमाह इत्यमिति धर्मभं तं भगवज्ञातिलरुणधर्मपरायणं
मध्येवरं श्रेष्ठं भीष्मं राज्ञा ज्ञातशत्रुर्युधिष्ठिरो नो स्माकं सर्वेषां मन्दैवेतां सतोएनत्वां इतकेयवश्च ११ कालस्य पि

[illegible]

राम ११५

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

विद्याशास्त्रजन्यं ज्ञानं श्रवणं तेनाप्यधिकाराभावे केवलस्य उपासनस्य वा लभ्यं तान्यां संपन्नाः श्रुतशास्त्रेन समाप्तिसाधनतयोप
देशमात्रस्य सर्वाधिकारत्वं सूचितं विद्याश्रुतसंपन्न इत्यनेन परीक्ष्य लोकान्कर्मचितानित्यादिश्रुत्युक्तगुरूपदेशपर्य
न्ताभ्यासो न्यासयोगमधिविकीर्णोऽपि समानेति सूचितं आत्ममानिकः शास्त्राविरुद्धलोकाभिज्ञः तद्यथेह कर्मचि
तो लोकः क्षीयते एवमेवामुत्र पुण्यचितो लोकः क्षीयते इत्युक्तरीत्या दृष्ट्यादिफलानामिव यज्ञादिकर्मफलानामप्य
नित्यत्वानुमानकुशलो वा आत्मवान्समाहितचित्तः इदं शरीरं मायामात्रं प्रकृतिपरिणाममात्रं ज्ञात्वा भगवच्छ
पणैकरसेन्द्रात्मा निभगवन्माययाविरचितमिति ज्ञात्वेत्यर्थः ज्ञानं ज्ञानात्मकं स्वरूपं मयि मयि वि रोचितं सर्वोत्तर
त्वेन इष्टम् ब्रह्म सत्यसंकल्पपरमकारुणिकेनालोचितविशेषलोकधारणे मयि मदधीनश्रवसं दध्यादित्यर्थः

यो विद्याश्रुतसंपन्न आत्मवान्नानुमानिकः मायामात्रमिदं ज्ञात्वा ज्ञानं च मयि संन्यसेत् १ ॥

मायामात्रं दृश्यमायि [illegible] मायामात्रमिति मायेति प्रकृते मायाशब्दवाच्यत्वेन मिथ्यामात्ररादृश्य प्रावृत्तादिनारबहि चित्रका
र्यकरत्वं तथा च त्त्रैनो भगवतानसाक्षात् बंधककरुतयो आत्मनानमायात्रं नृ वा लालमालि सुदर्शनेन मायासहस्रं तदंधुर
न्यामुगामिनीकालम्यपरिलताहेपशेकेनसभा नस्त्रदिनेनस्यादेनमायायान्त्रो मिथ्यावाचीर्णे इन्द्रजालिकादिचलिकेषु विर्मे
मोधपिशीदिताभिथ्यार्थेतिनमायाः पारमार्थिकाः कुडरूपदकत्वेन मायादौ निबधामतः तथा मनोग्रसधादिर्मे
देनमायाशब्दप्रयोगे [illegible] अनुगतत्वेन शब्दार्थे
त्वात् न च मिथ्यार्थे मायाशब्दप्रयो[illegible] मायाकार्येषु वृत्तिविषयत्वे मोहजनादिना भावः कोश तिरस्तेव तत्त्वतो नमा
यां तु प्रकृतिं विद्यात् इत्यादि [illegible] त्रिगुणमयी प्रकृतिरेव मर्त्त्यादिदेहाभिधीयते तस्याः कार्यभूत

माया २

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

अथ शमादीनां स्वरूपं निरूपयति शम इत्यादिना दशवक्ष्याः समाप्ति बुद्धेरेव नहि परीत्याऽन्यत्र श्रमान्मेरोः खले या बुद्धेर्मन्निष्ठता
या सा शमः न तु शान्तिमात्रं इत्यर्थः इन्द्रियसंयमः बाह्येन्द्रियनियमनं न चौरादेर्दमनमात्रं दुःखसंमर्षः दुःखस्य सहनं न भारादेः
जिह्वोपस्थयोर्जयो धारणं धृतिः न त्वंगवेगमात्रं ३६ दंडोपलक्षितद्रोहः तस्य त्यागो दानं न धनादेः कामत्यागः कामनात्यागो भोगा
न देहात्तपः कृच्छ्रादि स्वभावविजयः स्वभावस्य शोषो विजयः शौर्यं न तु शत्रुविजयमात्रं समदर्शनेनात्मनः सर्वात्मैक्ये
न सर्वस्य ब्रह्मात्मकत्वदर्शनं सत्यं न यथार्थभाषणमात्रं ३७ सूनृता यथार्थतया प्रियवादिनी वाणी ऋतं न तु प्रियभाषणमात्रं
कर्मस्वसंगमः कर्तृत्वाद्यभिमानाभावः शौचं न तु स्नानादिजन्यमात्रं शौचं ३८ मय्यर्पणेन वा आत्मतः संन्यासः कर्म

शमो मन्निष्ठता बुद्धेर्दम इन्द्रियसंयमः तितिक्षा दुःखसंमर्षो जिह्वोपस्थजयो धृतिः ३६ दंडन्यासः परं दानं कामत्या
गस्तपः स्मृतं स्वभावविजयः शौर्यं सत्यं च समदर्शनं ३७ अन्यच्च सूनृता वाणी कविभिः परिकीर्तिता कर्मस्वसंग
मः शौचं त्यागः संन्यास उच्यते ३८ धर्म इष्टं धनं नृणां यज्ञोऽहं भगवत्तमः दक्षिणा ज्ञानसंदेशः प्राणायामः परं
बलं ३९ भगो म ऐश्वरो भावो लाभो मद्भक्तिरुत्तमः विद्यात्मनि भिदाबाधो जुगुप्सा ह्रीरकर्मसु ४०॥

फलत्यागः उच्यते न तु कर्मत्यागः धर्मः मद्भक्तिरूपः धर्मः नृणां न तु वित्तं भगवत्तमः अतिशयितैश्वर्यादिमानहं यज्ञः
स्वर्गापवर्गसाधनभूतो हि यज्ञः स चाहमेवेत्यर्थः ज्ञानसंदेशः ज्ञानं संदिश्यते सम्यगुपदिश्यते येन तद्दक्षिणा पात्रे प्रति
प्रश्नेन सेवया चाभ्युक्तेन गुरुपात्रसेवादिनाऽसज्ञानसंदेशो दक्षिणा न तु हिरण्यादिदानमात्रं प्राणायामः परं बलं न तु मद
बलं ३९ यज्ञोऽहं भगवत्तमः इत्युक्तं कस्तर्हि भगः इत्यभिप्रायेणाह स्वयं तं व्याचष्टे भगो म ऐश्वरो भावः ईश्वरसम्बन्धि स्वभावः ऐश्व
र्य वीर्य यशः प्रभृतिः पर एव निरावितो षाडयो लोकप्रसिद्धैवेति न व्याख्यातं उत्तमो लाभः मद्भक्तिरेव लाभः न तु पुत्रा
दिः आत्मनि भिदाबाधः भेदस्य बाधो निरस्ति विद्या न तु ज्ञानमात्रं अकर्मसु निषिद्धकर्मसु जुगुप्सा ह्रीः न तु दर्श

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

न भक्त्यो। नार्यमतिनानीते तानमो कथयन्नो न देवधन स्वामी सायधवाक्य तान्नेतेषां समभिध्यास्यामि ज्ञानं विज्ञानं वैराग्यं भक्तियोग
युक्तम्। किं तो तव मयि देयम् सन्तत्वानवेदि न हि ज्ञानेति ज्ञाना विभिरूपयदि तान्न तत्ता हि तानि स्पर्धः १३ तावज्जौच्यदेशाति न २
वेति नव भावाः शब्दस्पर्शरूपरसगंधाः विसर्गो विसर्गपिल्पगस्तुष्टा पञ्चाये ३ त्रयो मनश्रोत्रस्पर्शश्चैव स्वसर्गदयश्च क
को दिव्यमायपरेन। नवेलिनिर्दिष्टाः नवान्यया दशेति स्यात् एकादशेन्द्रियाणि पंचभूतानि त्रयः सत्वादयो गुणाः एषपरि हृ
श्यमानेषु भूतेषु देवमनुष्यादिशरीरेषु एतान् भावान् अर्थे के ज्ञाने कारकरूपात्मना तु ज्ञात्वापि मायमेकं च नं येन मयासदि
तेमत्कार्यं मद्देवतेकारसंगौ वल्वन पंचेत्यर्थः नवान्वीक्षेत तदेव तदन्वी तत्त्वानमेकं ज्ञानमिति मम सम्यानिश्चितं सूतिप्रहृषयाख्या

नव वंतेमि प्राप्याभिदेवत्रमपश्चात्कुर्तान् ज्ञानं विज्ञानं वैराग्यं प्रश्नक्रमेणोपदिशति ज्ञानं १३ नवैकादश पंचत्रीन् भावान्
भूतेषु येन वै ईक्षेताथैकमप्येषु तज्ज्ञानं मम निश्चितं १४ एतदेव हि विज्ञानं न तथैकेन येन यत् स्थित्युत्पत्त्यप्ययान् पश्ये
द्भावानां त्रिगुणात्मनां १५ आदावन्ते च मध्ये च सृज्यात्सृज्यं यदन्वियात् पुनस्तत्प्रतिसंक्रामे यच्छिष्ये
त तदेव सत् १६॥ ज्ञानस्य विवेकदिव ज्ञानमित्याशयेः तथा विज्ञानमुपदिशति एतदेवेति तथा पाठेन सर्वेषु
स्थिन् प्रलतिपुरुषा करः परात्मनस्तेनैवनन तान्भयान् प्रकृतिपुरुषविलक्षणेनेत्यर्थः एकेन येन समवेतो प्राप भ
तेषु यदेकं मनस्ततं प्राप्य अविद्यः एतदेव हि विज्ञानमित्यर्थः विज्ञानमेव प्रपंचयति स्थित्यो तिस्तिगुणात्मनां
त्रिगुणात्मकम् [illegible] कार्याणां भावानां देहानामेव जन्मास्थितिविनाशमनुपश्येत् १५ किं च आदावि ति
सृज्यात् सृज्यं पृथिवीं [illegible] मध्ये च यदन्वेयात् पुनस्तत्प्रतिसंक्रामे प्रलये सति यच्छिष्येत
एकन्नपमवलि [illegible] अविकृतं ... प्रमितिः ... तिसर्गर्वान्तं सम्बन्धे। १६॥

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

श्रीभा० ए० टी० ११६ न्त्याचां चलत्येव दुर्धारं मन्वानं तस्योपायमाह धार्यमाणमिति धार्यमाणं मनो यर्हि भ्राम्यद्विषयांतरेषु तियो तदा अप्रमत्तः अतंद्रितः सन् व८
तदा अतंद्रितः अप्रमत्तः अनुरोधेन मनोऽनुसरणेन मार्गेणात्मवशं नयेत् १९ किं तदनुरोधमार्गमाह
मनोगतिमिति प्राणेन्द्रियजयं विना मनो नियमनं न भवति अतः किं विधेयमिति तदाह न विसृजेत्
किंतु जितप्राणो जितेन्द्रियश्च सत्त्वसंपन्नया त्विकाहारादिभिरुपचितेन सत्त्वेन संपन्नया बुद्ध्या मन
मनः स्ववशं नयेत् २० इममनुरोधमार्गं संस्तौति एष इति एष अनुरोधमार्ग एव परमो
योगः आत्मवशीकारणसाधनत्वादिति भावः यथा सादी तस्य दम्यस्य दमनीयस्याश्वस्य हृदयज्ञत्वं अन्विच्छन्

धार्यमाणं मनो यर्हि भ्राम्यदश्वनवस्थितं अतंद्रितोऽनुरोधेन मार्गेणात्मवशं नयेत् १९ मनोगतिं न विसृजे
जितप्राणो जितेन्द्रियः सत्त्वसंपन्नया बुद्ध्या मन आत्मवशं नयेत् २० एष वै परमो योगो मनसः संग्रहः स्मृतः हृदयज्ञ
त्वमन्विच्छन् दम्यस्येवार्वतो मुहुः २१ सांख्येन सर्वभावानां प्रतिलोमानुलोमतः भवाप्ययावनुध्यायेन्मनो याव
त्प्रसीदति २२ निर्विण्णस्य विरक्तस्य पुरुषस्योक्तवेदिनः मनस्त्यजति दौरात्म्यं चिन्तितस्यानुचिन्तया २३॥

सह आश्वस्यार्वतो गतिमन्विच्छन् शनैः शनैः उत्प्लवनं तमनुसरन्नेव शिक्षयति यथा स्वयं एकः प्रथमं किंचित्कालं गतिमनुवर्तते
न तावत् भावं प्रत्येव गच्छति तमनुपेत तेन वा मनः कृत्यमयं ते उत्पथं गन्तुमिच्छति ज्ञास्यतीति एवमालोचयन्
२१ सांख्येनेति सांख्येन तत्त्वविवेकेन सर्वभावानां महदादिपृथिव्यंतानां अनुलोमतः महदादिक्रमेण भवं
प्रतिलोमतः पृथिव्यादिक्रमेण अप्ययं यावदात्मवत्मनः प्रसीदति तावदनुध्यायेत् २२ एवं सांख्येन तत्त्वविचा
रेण चिंतितस्य सृष्टिप्रलयादेरनुचिंतया भूयो भूयश्चिंतया निर्विण्णस्य संसारादुद्विग्नस्यातएव विरक्तस्य
सक्तस्य उक्तवेदिनः अनुरोधमार्गवेदिनः सांख्यवेदिनो वा पुरुषस्य मनो दौरात्म्यं शब्दादिविषयभावं त्यजति

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

विधिश्चेति तेनव निगमः पाशनरूपा विधिनेआत्मकोवेदः सचविधेया [illegible] नां प्रतिषेध्यानां च कर्मणां गुणदोषं चेतिभावस्य
धानो निर्देशः गुणरूपता चापेक्षते नेमन्त्र विधेरुक्तं समवलंनात् गुणरूपतां निषेधे उत्पाजनार्थदोषरूपता मपेक्षते तइति विभागः अ
पेक्षणमत्र वोधनं १ तथा वर्णाश्रमविकल्पादौ श्वापेक्षतइति संबंधः तत्र वर्णाश्रम विकल्पो वर्णाश्रमभेदः प्रतिलोममनुलोमं च
जाः जाता यस्मिंस्तं वर्णाश्रमविकल्पं इति संबंधः तत्र प्रतिलोमजाः उत्तमवर्णासु स्त्रीषु हीनवर्णेभ्यः शूद्रेभ्यो जाताः सूतवैदि
कादयः अनुलोमजास्तूत्तमवर्णेभ्यो हीनवर्णासु स्त्रीषु जाताः मूर्धावसिक्ताम्बष्ठादयः तत्र वर्णाश्रमभेदमधिकारित्वेना पेक्षते
मुख्यकरणत्वेन देशकालावयवत्वेन च व्यवस्थाधिकारिविशेषणत्वेन स्वर्गं नरकं च फलत्वेन तत्र नरकस्य फलित्वं निषेधात्
मनो द्रव्यं च मन्त्रं तेन कं देशः समे यजेत प्रातर्जुहुयादित्यादिः व्यवस्थाजातकर्माः क्रमकेशान्तोनादधीतेत्यादिप्रयुक्तं विधिं कर्त्तृत्व

उपकरणं निषिध्य प्रतिषेधश्च निगमो दीप्यत इत्यनेन रौद्रं वास्तयणं दोषं च कर्मणां १ वर्णाश्रमविकल्पं च प्रतिलोमानुलो
मजं द्रव्यदेशवयःकालान् स्वर्गं नरकमेव च २ गुणदोषविनाभूतिं मन्त्ररेणाक्वचित्तद नि:श्रेयसं कथं नृणां निषेध्य विधिलक्ष
णं ३ पितृदेवमनुष्याणां वेदश्चक्षुस्तवेश्वर श्रेयस्त्वनुपलब्धेऽर्थे साध्यसाधनयोरपि ४॥ सेते न मंत्र्यमन्त्रप्रविधाय जेन साङ्ग

[illegible] २ अपेक्षितां न तत्किमनयाद्गुणदोषविनाभूति [illegible] गुणदोषभेददर्शनं मन्त्ररेण [illegible] निषेधात्मकं न वचः कं प
न गुणानि:श्रेयसप्रतिपादकं स्यात् गुणदोषाभिदायकं ततः [illegible] चअपजन [illegible] तरुकराण्यपये व साध्यस्यादि
त्यर्थः नि:श्रेयसशब्देन हुमार्थमात्रपरः आलोचना [illegible] सबुकत्वान्नतत्सङ्गेयमित्यभावः ३ [illegible]
[illegible] साधनादि [illegible] उपलब्धे [illegible] दाविषये
[illegible] उपलब्धो [illegible] ज्ञापकात्वे [illegible]
वेदरथ [illegible] इव दोषो [illegible] नानाम [illegible]

नोऽपि दारादिलक्षणविदिमा मात्स्यवृत्तमपात्रेदन्तः
श्रीभा॰ किं तद्विद्या॰ ... यद्भयोर्विज्ञानमेव गुणदृष्टि॰ दुःखमिन्ना ... दोषदृ
टी॰ ष्टिः सैषा उभयबुद्धिर्दोषः ... उभयोः संसारितोत्तमयोऽन्नमया दोषवर्जनया नाभिमतो॥ सुख दुःखयोर्गुणत्वं ग
११२ णः तयोरुभयाद्यपि दोषदृष्टिर्गुणः इत्यर्थः स्वेस्वेऽधिकारे या निष्ठा स गुणः परिकीर्तितः विपर्ययस्तु दोषः स्यादुभयोरेष निश्चय इति तत्र दोषयोः स्वरूपं स्वयमेवाराध्याये वक्ष्यति तत्र स्वस्वाधिकारे नाम स्वस्व गुणधर्मानुरूपं स्वस्य सम्यो हितसा धने ऽपर्यन्तानि शास्त्राणि यत्र निष्ठा तोषप्रसर्थः एवं च प्रकृतोचन्नायेमहितं फलस्ववर्णाश्रमो चितधर्म शामदर्था गुणतस्य योगनिष्ठा गुणः दृष्टादृष्टस्वसाधनेन निष्ठातु दोषः स्वाधिकार निष्ठा वृत्तिपर्ययश्चेतिगुणदोषलक्षणं तथाऽन्त्रे साधनेऽदोषस्त्व
२० रूपमुभयोर्वेत्तया दोषएवं दोषदृष्टिर्हितं विरतिः पापेऽप्रवर्तनं ति प्रभक्तो॥ कर्मफलभक्तं उभयस्यानुभाव्य
गुणदोषदृशिर्दोषो गुणस्तूभयवर्जितः ४५ इति श्रीभागवते एकादशस्कन्धे यमनियमकथनं एकोनविंशः
त्वेन नतानि गुणदोषानुभवस्य भावात् तज्ञकोत्थ कर्मेन्नमसा पापिप्रवस्य भावाच्च अन्तः स्वाधिकारनिष्ठा विपर्ययः तदुदय
न्यदोषः दृष्टिरपि दोषएवेत्युक्तं एवं च मम दोषोऽभावः स्वाधिकारनिष्ठा सुखदुःखावाप्तिनिवृत्तिहेतुपायाभिनिवेशाभितिकोऽ
वदिपरीतो न्याधिकारनिष्ठात्वं विपरीतत्वनिमित्तलक्षणफलितं अन्याधिकाराभिनिवेशाभ्यासप्रमादिरूपं इति तस्मा
न्नाद्विपर्ययत्वं ४८ इत्येकादशैकोनविंशः १९ गुणदोषदृशिर्दोषो गुणस्तूभयवर्जितं इति गुणदोषदर्शे दोषत्वेन तद्
भयवर्जनात्मकगुणेन भवितव्यमित्युक्तं ननु दृष्टसुखदुःखप्राप्तिनिवृत्त्युपायदर्शनं प्रत्यक्षादिमूलकत्वं यदृष्टस्
त्वदुःखप्राप्तिनिरासनसाधनदर्शो वेदवाक्य ... शास्त्रेकमूलकत्वाद्वेदस्य च विधिनिषेधात्मकस्यान्य ... दर्शनरूपत्वा राम
द्वेदमुखेन १ न्वमे ... वंकुरुमेवमित्याशयं कथमभ्यनाऽभयं वर्जयेदिति प्रतिषिद्धत्वे इत्यादिपतिपंचभिः श्लोकैः ११२

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

नैरपेक्ष्याथा इत्याह यदा देवयरक्षालाभसंतोषादिपरिग्रहानैरपेक्ष्यादिगुणसमुदायः श्रीमद् नंतनकिरीटादिः उक्तसुत्वा
त्यपगतस्तवमिश्रमुखामायः सवेन तमोरूपः कामसुखापेक्षा पाल्यादिविषयसुखापेक्षाउः तं नत्वापि दासादिः वंधमो दीक्षारविंयंते
तोमनवविधान्माने ४१ देहादिधर्ह बुद्धिरात्मासिमानायस्यसमर्थः नमुकेवलात्मावमानः न्यायबुद्धिशब्दो मम तानुकेर सुपलक्ष
णार्थः देहादौ त्यादिपात्वे नतद्धर्वे पि सेयरूः मत्विमः मोनिलंरभागवति भावयती तिलक्षापेक्षा विषय ज्ञानेरत्वांनत
कंटकादेर सेमागो विलसयवित्तपः मात्रादि विषयमानत्वं उत्पथ्यानुमार्गे अनुचोरावाकुलः सत्वरण स्योदयोभिरद्धि
स्वर्गः नत्विंद्रादिलोकः ४२ नमस उत्कृष्ठेति राज्ञिः ननुतामिस्रादिः गुरुरवबोधः स्वचक्रस्य देवेस्यर्थः न नुपेत्स्यानादि

श्री ... नैरपेक्ष्याथाः सुसंउः तत्सवात्यय ... उः तं नामसत्वापेक्षा ... चेत्सिव ... तविन ४२ मत्वोदेसायहं
गुरुर्दिः ... धाम्निगमः सुसः उत्पथ्य ... तनि देयाः स्वर्गः सच्चयोगोदयः ४२ नरकेन ... गुर्ण ... सवेण
कुशरीरेमानुष्ये ... त्योपसऋच्छते ४३ दरिद्रेप ... स्वसंतुष्टः हृदयोयोजिनेद्रियः ... सपीरे ...
संगोविपर्ययः ४४ एतदुक्तवतेप्रश्नः सर्वेसाधुनेनपिनाः किंवर्णितेन बहुनायं नालं ... वयोः ४५॥

इत्येवमान्ध्यं शरीरं ... भोगस्थानं हर्म्यादि ... कुलस्त्यालीनःश्रयः ... नतुसिका ... संतु ... भसं
तोषरहितःयः सदरिद्रः न तनि ... उपर्युपरि ... सर्वोपचयस्य ... सीनिम्नाप्यादिनिन्नाथः ... जितेंद्रियः ... नमुदी
नः गुणेषु ... सत ... संगोयस्यस विपर्ययः ... इदमत्रभिप्रेतत्वात्मक ... नत्वा नतु पर ... एवं र
निप्रश्नाः ... यथा ... निरूपिताः अथेन ... निरूपयेतु ... माय मालं
दया ... मालता ... नवयावन्यत ... सत्स्यादि ... वा ...
नेनेति ... सोलोपक्र ... गुणदोषयो ... कव ... घिनोल

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

६२ । ७१

कात्मनेन तत्त्वगणना यौक्तिकत्वात् [illegible]
भावो न व्याहन्यते [illegible] अ[illegible] भूतादि [illegible] देवैवि न निर्दिष्टं [illegible] गुणा
पुरुष [illegible] भाति तस्मात् [illegible] विलक्षणत्वात् [illegible] वि [illegible] यथा [illegible] इति
ममादि इति [illegible] प्रकृति [illegible] परिहारं [illegible] देहोत्पत्तिरेव [illegible] गुणा
पि एवमपि भेद [illegible] हेतुं [illegible] देहात्मा [illegible]
पश्यामि सर्वमिति २७ सर्वज्ञ त्वमेवान्वयव्यतिरेकाभ्यां उपपादयसि त्वत्त इति ज्ञानं [illegible] तथा [illegible]

उद्धव उवाच प्रकृतिः पुरुषश्चोभौ यद्यप्यात्मविलक्षणौ अन्योन्यापाश्रयात् कृष्ण दृश्यते न भिदा तयोः २६ प्रकृतौ लक्ष्यते ह्यात्मा प्रकृतिश्च तथात्मनि एवं मे पुण्डरीकाक्ष महान्तं संशयं हृदि छेत्तुमर्हसि सर्वज्ञ वचोभिर्नयनैपुणैः २७ त्वत्तो ज्ञानं हि जीवानां प्रमोषस्तेऽत्र शक्तितः त्वमेव ह्यात्ममायाया गतिं वेत्थ न चापरः २८ श्रीभगवानुवाच प्रकृतिः पुरुषश्चेति विकल्पः पुरुषर्षभ एष वैकारिकः सर्गो गुणव्यतिकरात्मकः २९॥

[illegible] त्वत्प्रसादादेवेत्याह स्वभावत [illegible] शक्तितः [illegible] रिष्यते
[illegible] प्रमोषः [illegible] इति भावः [illegible] आत्ममायायाः
[illegible] जानाति इत्यर्थः [illegible] आत्ममायामोहितो ज्ञानं [illegible] इति भावः तदेवाह नचा
[illegible] परः इति २८ येयं मम सर्वज्ञत्वोपपादना [illegible] कार्यभूतो हंकार एव देहात्मनां
तादात्म्यप्रतीतिकारणं इत्युत्तरमाह प्रकृतिः पुरुषश्चेति विकल्पः भेद एवेत्यर्थः [illegible] सर्गः सृज्यते इति सर्गः
[illegible] वैकारिकः प्रकृतिविकारात्मकाहंकारारब्धः [illegible] इत्यभिप्रायः

ग्रा:४

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

किंच यमादिभिरिति योगमार्गैः आन्वीक्षिक्या तत्त्वविमर्शात्मिकया विद्यया ममार्चनादिभिर्वा शब्देनान्यस्यादृष्टस्य ददर्शयति एते रूपायैर्यो
म१ ग्यं परमात्मालम्बनं मनोनुस्मरेदेवं चेन्मनो घोरां स्पृशति त्यजतीति भावः । नान्यैः उपायान्तरैस्तु न स्पृशतीति संक्षेपः २४ ननु दोषसंभवे तत्र लक्षण
योगिनोऽपि कथंचिद्दुरितापत्तौ तदपाकरणाय प्रायश्चित्तादिरूपोपायान्तरं कार्यं स्यादिति चेत् नेत्याह यदीति विगर्हि
तं निषिद्धं कर्म यदि कुर्यात्तर्हि तदंहो दुरितं योगेनैव दहेत् अन्यत्कृच्छ्रचान्द्रायणादि तस्य योगिनः न त्वेवं कृच्छ्रादि
चार्यै१ निषेधतः सामादिकस्योपरायस्य विधया विना पापं स्यादिति २५ इत्यधिकारिभेदेन साधनव्यवस्थामभिधाय प्र
स्तुतं गुणदोषपरिहारं विवक्षुस्तावद्गुणदोषयोः स्वरूपमाह स्वे स्वे अधिकारे इति स्वे स्वेऽस्य स्ववर्णाश्रमोचिते नियमादिलक्षणा

यमादिभिर्योगपथैरान्वीक्षिक्या च विद्यया ममार्चोपासनाभिर्वा नान्यैर्योग्यं स्मरेन्मनः २४ यदि कुर्यात्प्रमादेन योगी कर्म
विगर्हितं योगेनैव दहेदंहो नान्यत्तत्र कदाचन २५ स्वे स्वेऽधिकारे या निष्ठा स गुणः परिकीर्तितः विपर्ययस्तु दोषः स्या
दुभयोरेष निश्चयः २६ कर्मणां जात्यशुद्धानामनेन नियमः कृतः । गुणदोषविधानेन सङ्गानां त्याजनेच्छया २७ ॥

धर्मेऽधिकारे च या निष्ठा स गुणः तद्विपर्ययस्तु दोषः अधिकारानुरूपेण निष्ठा विपर्ययः स्वधर्मपरित्यागः २६ ननु किं तया
द्रव्यमीमांसादिना देशकालद्रव्यकर्तृमन्त्रकर्मणां गुणदोषलक्षणं प्रतिपादितं भावे नाशुद्धानां कर्मणां मानं कर्मणां स्वभावतः दुष्टानि
निषिद्धसाधनमतानामिति सर्वाणि कर्माणि स्वभावतो दुष्टानि संसर्गात्मकत्वात् त्याजनेच्छया अनेन गुणदोषविधानेन आसक्तानां नियम
भयवर्जनेन इत्यनेन मुमुक्षुत्वे सत्येव भयवर्जं अस्मिन्नेव विधानं निर्भयं स्वधर्मेष्वेव विधानेन नियमः संकोचः [illegible] नि दि
षत्वमभयवर्जनयथागमत्वं च मुमुक्षुत्वे सति तदा अपि तु सर्वं त्वेवं तत्वे सति सर्व इत्यर्थः एवं च मुमुक्षोः साम्यवर्गमनुशास्य
तेषु दोषबुध्या निवृत्तिः पापेनसम्बन्धस्तत्त्वबोधं २८ ॥

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

मर्थो नित्यकस्ये लोकिकानामिः प्राप्ति ... केपुः अर्थो मानो हेतुभूते एप एवं स्वर्थ दुर्लभकारणं

श्रीभा. तदादि द्विजाग्र्यतां लब्ध्वा तदनादृत्य नाशयन्ति ... नाहं त्यजेयं केवलं ... नमगच्छन्ति स्वात्म हेतुं ... त्यक्ता

ए.टी. इति प ॥ गतिं नरकं प्राप्नुवन्ति ॥ २१ अमरप्रार्थ्यं वैरस्तु तन्मानुष्यं जन्म विशेषेण विवेकी चेत् ... न्ति

१३६ तः स्वर्गापवर्गयोः द्वारं तावप्ययं इमं लोकं मनुष्यदेहं प्राप्य अनर्थे ... धाम ... तत्कारणं ...

चमहाप्रज्ञादुपपन्नं कं इत्थं विलोकमिति स्वनर्थं वर्ण्यं तद्दोषमाह देवेति आत्मा देहः देवादीन्न विदित्वा संविभज्य पश्चाद्भुक्ता

अन्नं प्रयच्छंति केवलं यक्षवित्तः रक्षाकर्ता वित्तः सोऽधः पतति नरकं गच्छति २३ एवं विमृश्यानुतप्यमान आह व्यर्थयेति

लब्ध्वा जन्मामरप्रार्थ्यं मानुष्यं तद्द्विजाग्र्यतां तदनादृत्य ये स्वार्थं घ्नंति यांत्यशुभां गतिं २१ स्वर्गापवर्गयोर्द्वारं प्राप्य लो
कमिमं पुमान् द्रविणे कोऽनुषज्येत मर्त्योऽनर्थस्य धामनि २२ देवर्षिपितृभूतानि ज्ञातीन् बंधूंश्च भागिनः असंविभज्य चा
त्मानं यक्षवित्तः पतत्यधः २३ व्यर्थयार्थेहया वित्तं प्रमत्तस्य वयो बलं कुशला येन सिध्यंति जरठः किंनु साधयेत्
२४ कस्मात्संक्लिश्यते विद्वान् व्यर्थयार्थेहयाऽसकृत् कस्यचिन्मायया नूनं लोकोऽयं सुविमोहितः २५ ॥

अर्थेहया व्यर्थयार्थेहया प्रमत्तस्य वित्तं वयो बलं च गतमिति शेषः वित्तादीन् विशिनष्टि येन ... केवलं च कल्याणमस्य कारणं नापायं यकं येन
ति सादि कैवल्यं कुशला धर्मकामप्रसाद्धाः सिध्यन्ति ततो जरठः ... किं नु साधयेत् किमपि न साधयेदिति पा
ठे यस्य वित्तादीनि गतानि स जरठः किं नु साधयेत् किमपि साधयेदिति लोकपरिपाटी अस्मात्तु निपर्ययः साधयति २४ स्वात
त्मकं जन्म तुष्टोऽचरति तस्मादिति तस्मादर्थस्यानर्थत्वादेव अनर्थविदां अपि केवलमनर्थयार्थेहयाऽसकृत् जनानुकू
ग्रा८ लत्वेऽप्यात्म ... जनाः क्लिश्यते विद्वानपि लोके ... इति कस्यचिदीश्वरस्येत्यत्र ... संविमोहितः अ
तोऽस्मात् क्लिश्यते सर्वेषामेकस्य माययामोहितत्वज्ञापनाय कस्यचिदिति अनिर्धारणनिर्देशः २५ व्यर्थयेत्येन ... १३५

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

x तिला५४

नकेवलेमदीयामात्मात्वविकारादंकारस्तारगुणात्मात्ति करकैरेवोपित्वात्ममेदेवत्वमनुष्यत्वस्वतंत्रत्वादेर्भ्रंशः खुकिकरोत्याद ममेति न्यो
गहेतुकत्वगुणैः सत्वादिभिः कौसौ वैकारिकस्त्यतत्र्याह वैकारिकस्तस्मिन्व्यात्मपेकमप्यभिन्नो त्वृतीयमपि देवं तत्वौपादानेपैवयत्त्वेवि
पास वैकारिकारिकरतिनिवेयः २० आत्माना दिस विसर्गोति हृव्यवत्तयात्मं नव मनोभ्रंशे आर्क मर्के त्मनेव धीयकुशः शरीरं तदापि देवं रज
सादेकारसस्तत्तामसात्सात्विकाच्चाहंकाराहत्णादीनां इन्द्रियाणां तद्विषयाणां रूपादीनामपि विषयाणां रूपादीनामपि शब्दादीनां
वार्ताः प्रकारेभस्त्विततनत्वाभिदेते त्वस्कार .... एवाभ्यात्मिकमें कैरैतो स्फारितानातेतां नत्र्याणां परस्परोदकार्योपकारक
२२ भावेनैव तानजननंत्तूपकार्यत्वमित्याह नानेति स्मन्नयोरैवच सम्बन्धे परस्परात्सिद्ध्यतिपरस्परोपकार्योपकारकभावातिर
भावे प्रलिवारेभत्तेन्यावर्भवउपारमिवाराद्विहितमोरेवचन्द्रमसविषययोः स्यात्तस्याह कभावः नन्वनत्तयोरपि देवोपकार्यत्वं न्या

इत्यंश मात्रगुणमपि नैकपार्थिवत्वकुद्धिः स्वयमेवैर्विधत्ते वैकारिकस्त्रिविधो व्यात्मकेकमण्यादेवमपि मनमय
न् २० इत्यमार्कन्त्वतरनरिं परस्पराधिष्ठानियामवतः देव आत्मा यदेवा ममपरो पमा पः स्वयात्रभ्रम्याविलानि इति कि

नतिविपरूपस्याप्यवद्दतस्यचरूपस्यैवयापत्त्वात्र उपकार्यत्वं च तद्युक्तः एवं तथाताभव्यत्वे विनान्यनमस्य शावजनके
त्वासंभवात्परस्पर उपकारकत्वमवगन्तव्यं नाव्यात्मादिनानां विवेचने वैयधीभावान्मपि करः ... त्त्राणिपधा...
तत्रकेराधेयापिनष्यत्वा ... येयवरात्वे शंकया तेषं देवस्यानप व्यात्मत्वं विषयाणां तद्रूपादीनां तेजः ...
तनिरुत्वा दध्रिम नत्वे व्यापि शत देवतानं वषोऽकौव्येदः नत्र मयदेवता रूपत्वा दपि देवत्वं यो ... आदि ...
रूपाद्विपकाशो भवति कर्मतो ... कानयानस्य ... याचान ... नावोभत्यानंतरः ... निवेद ...
निष्ठते सत्वाशिरूतिस्त देवका ... स्य ... म: प्रदर्श ... त्वम्मक्तिन्याये ...
यावर्तमानः इत्यादयुपरमे व्याप्यापकोवेतिभावः ३९॥

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

एप्टी० ननु चात्मनि देहद्यनाकारस्यासत्त्वं तथं तर्हि तदभिनिवेशमात्रेणानर्थे इ इत्यत आह यथा छाया राक्षसत्वेन प्रतीयमाना भयहेतुः तत्तात्मत्वेन प्रतीयमानः आभास एव तुः ननु रूपस्य संतोष्य थें कारिणः एवमकाराकारस्वरूपाच्च । पञ्चाय तयाप्रतीयमानः स्तुतः । मृत्युरत्र प्राकृतप्रत्ययः आत्मनयादि इत्यर्थः पविदाविदात्मकमयं चिद् भेदमुक्ता व्यापकत्वनस्य जगतोऽस्योपादानकत्वेन तदन आत्मा परम गुरुयः तदेकात्मकं चात्मकं चेदं विश्वमात्मैव परमात्मैवेत्यर्थः तदुपपादयति

२५

वत तस्मात्किं निधनवद् सनातनात्मनो-
नित्यानां देहत्रयवतामनात्मकत्वं प्रत्यक्षमेवानुमानेनोपपद्य
हमित्येक रूपात्मानु भवाद् पिदेहस्यानात्म
वेति हेतुसाकस्यस्यात्मसंस्थानरिष्ट चतिरिक्त यादर्देषु
आत्मेति भावः २० संस्तुत्यं तदनुल्यनतया प्रतीतीत्यता
दिदृश्यर्थः स्वयं ज्योतिः स्वयं देहादयो भावा
जयं संस्मृतिप्राणादि विकार त्वं स्तुति भेदा हेतुभूत रापदेशा भावा
आत्मेवेति सार्द्धं त्रिभिः
तदुपपादयति स्वयं चिद् चिद्विशिष्टाकारेणस

छायाप्रत्याकृया भासा संतोष्यर्थं कारिणः एवं देहादयो भावा यन्नत्वात्मस्तुतो भयं ५
आत्मैव तदिदं विश्वं सृज्यते सृजति प्रभुः त्रायते त्राति विश्वात्मा ह्रियते हरतीश्वरः ६

ज्यतेत्रा पत क्रीयतेइत्येतैः पदैरुपादानत्व निमित्तत्वं तत्र विशेष्याकारेणैवेत्यवगंतव्यं तत्र प्रभुरित्यनेनोपादानत्वोप
युक्तं सर्वशक्तिमत्वं विवक्षितं प्रभुः समर्थः त रक्ष्यत्व रक्षकत्वयोरेकस्मिन्नुपपत्तिद्योतनाय विश्वात्मेत्युक्तं आत्म
त्वं तत्र विश्वप्रकाशकत्वेन धारकत्वं नामविश्वस्य शरीरत्वोक्त्यात तस्य साक्षाद्भर्तृत्वं तद्द्वारात्मना
इति फलितं शरीरगत धर्म्याणां तद्द्वारा सर्वेन्द्रियत्वं नाम तन्निर्वाहकत्वमेवईश्वर इत्यनेन नस्य जगतः संहार्यस्य
तद्विभूतित्वविगमात दिक्षाप्रतिग्राह्यादिकत्त्वानुमोदितत्वं
फलभोगिना तेन्त्रापि विशेषमाह तत्फलं दानापहारादिफल

गीता अ० २५८

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

निं भवेरिति किं कामदैर्धनैरिति भोगोपभोग्यस्याचियनस्य पुरुषार्थत्व विरासः धन देरिति दानोपयुक्तस्य धनस्य पुरुषार्थत्वनि
रासः धनदाम्नोत्तरस्यैका पुरुषार्थः प्राप्यत इत्यर्थः कामए वयेषां पुरुषार्थ इत्यनन्यारुकामैरिति अनेन कामस्य पुरुषार्थत्वं
निरस्तं अभिसंहितफलदानादिकर्मणां पुरुषार्थसाधनत्वं निरस्यति कर्मभिर्वा किमिति तत्र हेतुत्वेन तानि विशिनष्टि उत्पत्ति
नर्जन्महेतुभिरिति चात्वेपि तत्रतत्र जन्मनि भोगसिद्धिप्रयोजनमित्यपेक्षायां नकाम्नि पिजन्मनेयावदपेक्षितभोगासिद्धिरि।
ग्रस्यमानस्य किं धनादिभिरिति संबन्धः २६ कोसौ यः कस्यचिदिदस्युकाः इति वि।
त्याशयेनाय्यकामादिपरं विशिनष्टि मृत्युनेति यस्यमायामोहिताः मनरस्य रुद्रादयन्नपनमः किंतुहरि।
तर्कोन्निर्विमात्स्य वेत्तदज्ञयस्वविधयानामालसयति नूनमिति
किं धनैर्धनदैर्वा किं कामैर्कामदैरुत मृत्युनाग्रस्यमानस्य कर्मभिर्वीतजन्मदैः २६ नूनं मे भगवांस्तुष्टः सर्वदेवमयो
24 हरिः येन नीतो दशामेतां निर्वेदश्चात्मनः प्लवः २७ सोहं कालावशेषेण शोषयिष्येङ्गमात्मनः अप्रमत्तोविल
स्वार्थेप्रदमप्रत्यासङ्गमात्मनि २८॥ रेव तत्र हेतुत्वेन तं विशिनष्टि सर्वदेवमय इति पाञ्चभौतिकशरीरकत्वे
न. पाञ्चभौतिकविवक्षितं तथा च श्रूयते सर्वात्मात्मभोगायतना इति अनेन ब्रह्मादीनामपि तत्त्वस्य सिद्धिः शरीर
स्यातायन सत्तादिमत्वात् सच हरिर्भगवान् एवमनुजयाह इत्यर्थः अभयवेदयः स्वपक निर्वेदस्य नष्टादिनिभावः त
दाहयेन तियनत्व येनाहमेतां दशां नीतः प्रापितश्चाहेलो लतश्यात्मनोम मस्तवः सूनारस्या. रोभरतपत्करो
दे१ त्या... [illegible] २०
पाप्यतो देत्यासीत् [illegible] निर्वेदो इकालावशेषेण लावतो [illegible]
निमाय्या इनः कृतां [illegible] ते सोहमिति सप्तवानन्निर्वेदोदकालावशेषेण [illegible] धाः स्वदमा [illegible]
उःख हेतवस्त्रियव्यतयश्रोति धनः एवं चे तावपि मा [illegible]

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham